

کتاب کار و تمرین فارسی نهم

زینب عربی لنگه

باناام خدا

مقدمه:

به نام خداوند جان و خرد

کزین برتر اندیشه برگذرد

چرا ما به فکر تألیف مجموعه کتاب‌های کار و تمرین فارسی افتادیم؟
داستان از زمان مدرسه رفتن خودمان شروع شد. آن وقت‌ها اگر می‌خواستی درسی را خوب یاد بگیری تقریباً هیچ کتابی، غیر از کتاب درسی در اختیار نبود.
درس فارسی، درسی پرچالش و گسترده است که برای مهارت در آن علاوه بر خواندن و نوشتن باید کلی نکات ادبی و دستوری مختلف یاد بگیریم که اگر مؤلفان کتاب درسی می‌خواستند تمرین‌های لازم را در کتاب بیاورند، حجم کتاب بسیار زیاد می‌شد.
هدف کلی کتاب‌های کار و تمرین تسلط کامل شما به مفاهیم کتاب درسی است. البته در این مجموعه از کتاب‌ها قسمت‌هایی هم برای دانش‌آموزهای سخت‌کوش و متفاوت آورده شده است.
با مطالعه قسمت‌های بیشتر بدانیم و حل پرسش‌های مبتکرانه شما می‌توانید به دانش‌آموزی فوق‌العاده تبدیل شوید.
هر فصل کتاب براساس موضوع‌بندی کتاب درسی تفکیک شده و هر درس اون شامل قسمت‌های زیر است:

- ۱ واژه‌نامه
- ۲ تاریخ ادبیات
- ۳ دانش ادبی و زبانی
- ۴ سؤالات تشریحی
- ۵ بیشتر بدانیم
- ۶ پرسش‌های مبتکرانه
- ۷ آزمون‌های میان‌ترم و پایان‌ترم

زحمت تألیف این کتاب رو سرکار خانم زینب عربی‌لنگه کشیده است.
در پایان جا دارد از کادر فنی و بچه‌های تایپیست و طراح هم تشکر کنیم.
خانم‌ها نیلوفر صفاری قمصری (حروف‌چین و صفحه‌آرا)، نسرين صفری (گرافیک)، زهرا گودرز، رضیه صفریان و سپیده رشیدی (طراح جلد) و لیلا مهرعلی‌پور (مسئول فنی) که اگر نبودند مطمئناً کتاب‌ها، به این کاملی و خوبی طراحی نمی‌شد.

همین‌طور آقای هادی عزیززاده دبیر محترم مجموعه که در پیشبرد هرچه بهتر کار ما را یاری کردند.

انتشارات مبتکران

فهرست

عنوان

صفحه

فصل اول: زیبایی آفرینش

درس اول (آفرینش همه تنبیه خداوند دل است)	۸
– کارگاه (پرسش‌های تشریحی)	۱۱
– آرایه‌گاه	۱۳
– اندیشگاه	۱۵
– پرسش‌های مبتکرانه	۱۷
درس دوم (عجایب صنع حق تعالی)	۲۱
– کارگاه (پرسش‌های تشریحی)	۲۳
– آرایه‌گاه	۲۷
– اندیشگاه	۲۸
– پرسش‌های مبتکرانه	۲۹

فصل دوم: شگفتن

درس سوم (مثل آینه)	۳۴
– کارگاه (پرسش‌های تشریحی)	۳۶
– آرایه‌گاه	۳۹
– اندیشگاه	۴۱
– پرسش‌های مبتکرانه	۴۳
درس چهارم (هم‌نشین)	۴۷
– کارگاه (پرسش‌های تشریحی)	۴۹
– آرایه‌گاه	۵۲
– اندیشگاه	۵۳
– پرسش‌های مبتکرانه	۵۵

فصل آزاد

درس پنجم (ادبیات بومی ۱)	۵۹
آزمون میان ترم نوبت اول	۶۰

فصل سوم: سبک زندگی

درس ششم (آداب زندگانی)	۶۸
– کارگاه (پرسش‌های تشریحی)	۷۰
– آرایه‌گاه	۷۴
– اندیشگاه	۷۵
– پرسش‌های مبتکرانه	۷۶
درس هفتم (پرتو امید)	۷۹
– کارگاه (پرسش‌های تشریحی)	۸۱
– آرایه‌گاه	۸۴
– اندیشگاه	۸۵
– پرسش‌های مبتکرانه	۸۶
درس هشتم (هم‌زیستی با مام میهن)	۸۹
– کارگاه (پرسش‌های تشریحی)	۹۱
– آرایه‌گاه	۹۳
– اندیشگاه	۹۴
– پرسش‌های مبتکرانه	۹۶
آزمون نوبت اول	۹۹

فصل چهارم: نام‌ها و یادها

۱۰۶	درس نهم (راز موفقیت)
۱۰۸	– کارگاه (پرسش‌های تشریحی)
۱۱۱	– آرایه‌گاه
۱۱۲	– اندیشگاه
۱۱۳	– پرسش‌های مبتکرانه
۱۱۷	درس دهم (آرشی دیگر)
۱۱۹	– کارگاه (پرسش‌های تشریحی)
۱۲۱	– آرایه‌گاه
۱۲۳	– اندیشگاه
۱۲۴	– پرسش‌های مبتکرانه
۱۲۷	درس یازدهم (زن پارسا)
۱۲۹	– کارگاه (پرسش‌های تشریحی)
۱۳۳	– آرایه‌گاه
۱۳۴	– اندیشگاه
۱۳۵	– پرسش‌های مبتکرانه

فصل پنجم: اسلام و انقلاب اسلامی

۱۴۰	درس دوازدهم (پیام‌آور رحمت)
۱۴۲	– کارگاه (پرسش‌های تشریحی)
۱۴۵	– آرایه‌گاه
۱۴۷	– اندیشگاه
۱۴۸	– پرسش‌های مبتکرانه
۱۵۱	آزمون میان ترم نوبت دوم
۱۵۷	درس سیزدهم (آشنای غریبان)
۱۵۹	– کارگاه (پرسش‌های تشریحی)
۱۶۱	– آرایه‌گاه
۱۶۳	– اندیشگاه
۱۶۴	– پرسش‌های مبتکرانه
۱۶۷	درس چهاردهم (پیدای پنهان)
۱۶۹	– کارگاه (پرسش‌های تشریحی)
۱۷۳	– آرایه‌گاه
۱۷۴	– اندیشگاه
۱۷۵	– پرسش‌های مبتکرانه

فصل آزاد

۱۷۹	درس پانزدهم (ادبیات بومی ۲)
-----	-----------------------------

فصل ششم: ادبیات جهان

۱۸۲	درس شانزدهم (آرزو)
۱۸۴	– کارگاه (پرسش‌های تشریحی)
۱۸۶	– آرایه‌گاه
۱۸۷	– اندیشگاه
۱۸۸	– پرسش‌های مبتکرانه
۱۹۱	درس هفدهم (شازده کوچولو)
۱۹۳	– کارگاه (پرسش‌های تشریحی)
۱۹۵	– آرایه‌گاه
۱۹۶	– اندیشگاه
۱۹۷	– پرسش‌های مبتکرانه
۲۰۰	آزمون نوبت دوم
۲۰۸	پاسخ پرسش‌های مبتکرانه

فصل اول: زیبایی آفرینش

- ۱- بررسی تفاوت زبان و ادبیات
- ۲- تشبیه و ارکان آن
- ۳- تشخیص
- ۴- مراعات نظیر

درس اوّل
(آفرینش، همه تنبیه
خداوند دل است)

انواع تشبیه بلیغ

بیشتر بدانیم

- ۱- یادآوری گروه اسمی
- ۲- بررسی وابسته‌های پیشین
- ۳- بررسی وابسته‌های پسین

درس دوّم
(عجایب صنع حق تعالی)

جایگاه صفت مبهم

بیشتر بدانیم

آفرینش همه تنبیه خداوند دل است

واژگان

به نام خداوند جان و خرد

روزی ده: روزی دهند
کیوان: سیاره زحل
سپهر: آسمان، فلک
فروزنده: روشن کننده، پر فروغ، درخشان
ناهید: ستاره زهره
مهر: خورشید
بیننده: چشم، کسی که می بیند. در این درس
بینندگان به معنای دو چشم است.
ستودن: ستایش کردن
بندگی: اطاعت، فرمانبرداری
برنا: جوان

آفرینش همه تنبیه خداوند دل است

لیل و نهار: شب و روز
تقدیر: فرمان خدا
سرنوشت: مشیت
مسخر: رام و مطیع
انعام: بخشش، نعمت دادن

تنبیه: هوشیار کردن، آگاه ساختن کسی بر
کاری
خداوند: صاحب، مالک، یزدان
اقرار: اعتراف کردن - اذعان - ابراز
فکرت: فکر، اندیشه
تسبیح: خدا را به پاکی یاد کردن، نیایش
کردن
مستمع: شنونده
اسرار: جمع سر، رازها
مرغان: پرندگان
خفته: خوابیده به خواب رفته، غافل و بی خبر
جالت: نادانی
راست رو: مخالف کج رو، درستکار، کسی که
از راه راست، خارج نمی شود.
سعادت: خوش بختی، نیک بختی
گوی: توپ کوچک
گوی بردن: سبقت گرفتن، پیشی جستن
منزل: خانه، مقصود و هدف

کج رفتار: کسی که رفتاری نادرست دارد.
بنفشه: گیاهی است کوتاه با ساقه های باریک
به رنگ های زرد، بنفش و سفید است.
ترگس: نام گلی خوش بو به رنگ زرد یا بنفش
غفلت: نا آگاهی
الوان: جمع لون، رنگ ها
عنب: انگور
عاجز: درمانده، ناتوان
حقه: جعبه، ظرفی کوچک که در آن جواهر یا
چیزهای دیگر نگهداری می شود.
یاقوت: از سنگ های معدنی گران بها

حکایت سفر

پیر: مرشد، راهنما
افسار: تسمه و ریسمانی که به سر و گردن الاغ و
اسب می بندند.
درنگ: توقف، کندی، آهستگی
معرفت: شناخت، علم

تاریخ ادبیات

سنایی غزنوی: ابوالمجد مجذوب بن آدم (ولادت اواسط یا اوایل نیمه دوم قرن ۵) شاعر و عارف معروف ایرانی در قرن ششم است. در آغاز شاعری مدّاح بود، ولی تغییر حال داد و به عرفان روی آورد. وی دوستدار آل علی بود. از آثار او می توان به «حقیقه الحقیقه»، «سیرالعباد الی المعاد» و «کارنامه بلخ» اشاره کرد.

فردوسی: از نجیب زادگان و دهقانان توس بود. او مردی شیعه مذهب بود و دلبستگی اش به میراث قوی و فرهنگی ایران کهن مانع از ارادت خالصانه او به خاندان پیامبر (ص) نشد. فردوسی ۲۵ یا ۳۰ سال برای سرودن شاهنامه رنج کشید. فردوسی در پاسداشت زبان فارسی نقش بسیار برجسته ای دارد.

سعدی: مشرف الدین مصلح بن عباد... شیرازی شاعر و نویسنده بزرگ قرن هفتم است. سعدی در شیراز به کسب علم پرداخت و سپس به بغداد رفت و در مدرسه نظامیه به تحصیل مشغول شد. در سال ۶۵۵ هـ ق بوستان را به نظم در آورد و در سال بعد (۶۵۶)، گلستان را به نظم و نثر تألیف کرد. علاوه بر این ها قصاید و غزلیات، قطعات و ترجیع بند، رباعیات، مقالات و قصاید عربی دارد که همه را در «کلیات» وی جمع کرده اند.

اسرارالتوحید: اسرارالتوحید فی مقامات شیخ ابوسعید، کتابی است در احوال شیخ ابوسعید ابی الغیر که محدّثین منوّر (یکی از نوادگان وی) آن را نگاشته است.

درس نامه

تفاوت زبان و ادبیات

- به دو عبارت زیر توجه کنید:

۱) قد تو بلند است.

۲) تو آن درخت گلی که اعتدال قامت تو ببرد قیمت سرو بلند بالا را

هر دو جمله، یک مفهوم را در بر می‌گیرند؛ اما جمله دوم زیباتر است. جمله اول به زبان رسمی گفته شده است و جمله دوم به زبان ادبی. شاعران و نویسندگان برای زیباتر و مؤثرتر شدن نوشته خود، از **آرایه‌های ادبی** استفاده می‌کنند. ❖ **زبان ادبی به یاری ما می‌آید تا مفاهیم مختلف را در ذهن مخاطب مانده‌گار کنیم.**

آرایه تشبیه چیست؟

تشبیه مانند کردن چیزی به چیز دیگر یا کسی با کس دیگر است. هر تشبیه از چهار جزء تشکیل می‌شود که به آنها **ارکان تشبیه** می‌گویند.

ارکان تشبیه

۱) **مشبه:** کسی یا چیزی است که قصد مانند کردن آن را داریم. ۲) **مشبه‌به:** چیزی یا کسی که مشبه را به آن تشبیه می‌کنیم.

تو همچون گل ز خندیدن لب با هم نمی‌آید

تو همچون گل ز خندیدن لب با هم نمی‌آید

چو دریای خون شد همه دشت و راغ

چو دریای خون شد همه دشت و راغ

تو همچو صبحی و من شمع خلوت سحرم

تو همچو صبحی و من شمع خلوت سحرم

نکته (مشبه و مشبه‌به) دو طرف اصلی تشبیه هستند و مزف نمی‌شوند. البته گاهی (مشبه) به صورت نوار مزروف می‌آید که قابل تشخیص است.

« ... ستاره‌ای بود که در آسمان علم می‌درخشید ... »

در این عبارت (او) به (ستاره) تشبیه شده است و (مشبه)، نهاد محذوف است.

که عمداً در زنی آتش به خرمن

چنان چون صد هزاران خرمن تر

مشبه‌به ← خرمن تر

مشبه ← تو

۳) **وجه شبه:** هر تشبیه، به دلیل وجود یک یا چند ویژگی مشترک میان مشبه و مشبه‌به به وجود می‌آید. به این ویژگی مشترک **وجه شبه** می‌گوییم.

- دانا چون طبله‌ی عطار است خاموش و هنرناز

- گرت ز دست برآید چو نخل باش کریم

۴) **ادات تشبیه:** واژه‌ای است که پیونددهنده مشبه و مشبه‌به است.

برخی از این واژه‌ها عبارت‌اند از: مثل، مانند، همانند، چون، به‌سان، گویی و ...

❖ **پیشتر بدانیم تا متفاوت باشیم:**

بعضی از کلمات، پسوند شبیه‌ساز می‌گیرند. سیمرغ و ش ← مثل سیمرغ علی‌وار ← مثل علی

این پسوندها (ادات تشبیه) هستند.

سیمرغ‌وش ز ناکس و گس گم کن آشیان

دانی چه گن، ز ناخوش و خوش کم گن آرزو

مشبه: تو (نهاد محذوف) مشبه‌به: سیمرغ ادات تشبیه: وش وجه شبه: پنهان کردن آشیان

چنان بختی به اشیا (تشخیص) چیست؟

نسبت دادن ویژگی‌های انسانی به غیرانسان را تشخیص می‌گویند.

دیده عقل مست تو، چرخه چرخ پست تو
 - داشتن چشم، به عقل و داشتن گوش، به طرب نسبت داده شده است.
 « ... شب ایستاده است / خیره نگاه او / بر چارچوب پنجره من ... »
 - کار ایستادن و نگاه کردن به شب نسبت داده شده است.

نکته منارا اگر غیر انسان باشد، آرایه تشخیص به کار رفته است.

ای ابر بهمنی نه به چشم من اندری
 ابر بهمن ماه / منادا قرار گرفته است و این بیت آرایه تشخیص دارد.

آرایه مراعات نظیر چیست؟

آوردن کلماتی نظیر هم که از نظر جنس، نوع، مکان، زمان و ... باهم تناسب دارند و از یک مجموعه یا جنس محسوب می‌شوند.
 بسی تیر و دی ماه و اردیبهشت
 ارغوان جام عقیقی به سمن خواهد داد
 چشم نرگس به شقایق نگران خواهد شد

درست بنویسیم

تنوین، فقط در کلمات عربی می‌آید و استفاده آن در واژگان غیر عربی، اشتباه است.
 کلماتی نظیر دوماً، نوازشاً، گاهاً و مانند این‌ها، همگی اشتباه هستند و کاربردشان نادرست است.

یادداشت

کارگاه (پرسش‌های تشریحی)

۱. مترادف واژه‌های مشخص شده را بنویسید.

- (۱) خداوند کیوان و گردان سپهر
- (۲) ستودن نداند کس او را چو هست
- (۳) آفرینش، همه تنبیه خداوند دل است
- (۴) فهم، عاجز شود از حَقُّه یاقوت انار

۲. برای هر واژه دو هم‌خانواده بنویسید.

- آفریننده:
- دانش:
- عاجز:
- غفلت:

۳. متضاد هر واژه را از جعبه پیدا کنید و در کنار آن بنویسید. (دو واژه اضافه است)

- شکرگزار:
 بهالت:
 سپهر:
 برتا:

۴. واژگانی را که رابطه آنها مانند (خار و خوار) است مشخص کنید.

صیف، شتا	غزا، قضا	نهر، نثر	سهر، سر
برتا، ذرنا	فرد، فور	فواستن، فواست	فهم، سهوم

۵. جاهای خالی را با واژگان مناسب کامل کنید.

- رابطه واژگانی «انعام و آنعام» مانند رابطه و است.
- در بیت زیر واژه با (عجوزه) هم‌خانواده است.
- عقل حیران شود از خوشه زریں عنب
- در بیت زیر منظور از واژه «بینندگان» است.
- بینه بینندگان، آفریننده را
- معادل فارسی واژه «مستمع»، «.....» است.

۶. هم‌خانواده هر واژه را در بیت‌ها پیدا کرده و متصل کنید (دو واژه اضافه است)

○ اغراق	○ منم که دیده به دیدار دوست، کردم باز	○ چه شکر گویمت ای کارساز بنده‌نواز
○ سعید	○ عاشق مفلس اگر قلب و دلش کرد نثار	○ مکش عیب که بر نقد روان قادر نیست
○ انعام	○ در این بازار اگر سودیست با درویش خرسند است	○ خدایا منعم گردان به درویشی و خرسندی
○ اقرار	○ ای آنکه به تقریر و بیان دم زنی از عشق	○ ما با تو نداریم سخن، خیر و سلامت
○ تقریر		
○ بیننده		

۷. جدول زیر را کامل کنید.

واژه	مترادف	متضاد	هم‌خانواده
غفلت			
سعادت			
ففته			
ستون			
رهنما			

۸. تعداد جمله بیت‌های زیر را در جای خالی بنویسید.

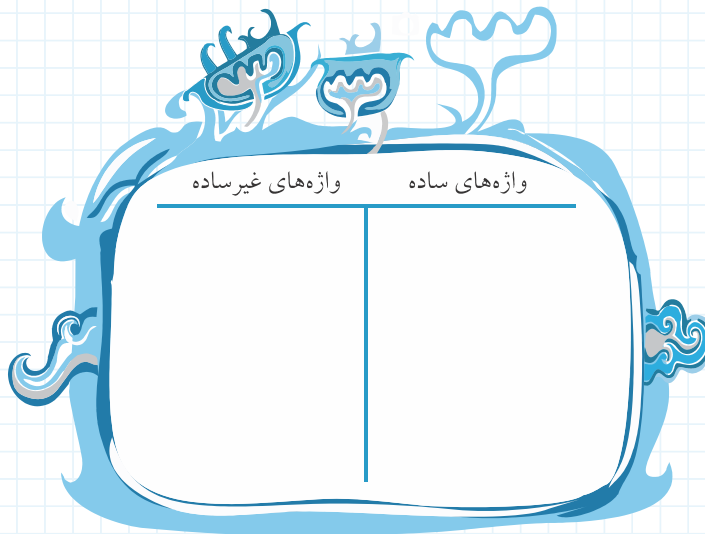
- ملکا ذکر تو گویم که تو پاکی و خدایی نروم جز به همان ره، که توأم راهنمایی تعداد جمله:
- نیابد بدو نیز، اندیشه راه که او برتر از نام و از جایگاه تعداد جمله:
- این همه نقش عجب بر در و دیوار وجود هر که فکرت نکند نقش بود بر دیوار تعداد جمله:
- سعدیا، راست روان‌گوی سعادت بردند راستی کن که به منزل نرسد کج رفتار تعداد جمله:

۹. نقش دستوری کلماتی که زیر آنها خط کشیده شده است را بنویسید.

- تا کی آخر چو بنفشه، سرغفلت در پیش؟ حیف باشد که تو در خوابی و نرگس، بیدار
- سعدیا، راست روان‌گوی سعادت بردند راستی کن که به منزل نرسد کج رفتار
- پاک و بی‌عیب خدایی که به تقدیر عزیز ماه و خورشید، مسخر کند و لیل و نهار

۱۰. با توجه به ساختار کلمات زیر، جدول را کامل کنید.

دیوار - بیدار - مستمع - راست روان - بیننده - سعادت - کج رفتار - پایگاه - آفرینش

۱۱. در میان واژگان زیر، کلماتی را که بن مضارع دارند، پیدا کنید و دور آنها خط بکشید.

آفرینش - تقدیر - برآرد - عاجز - مرنجان

۱۲. متمم و مضاف‌الیه را در بیت زیر مشخص کنید.

شکر انعام تو هرگز نکند شکر گزار نعمتت بار خدایا ز عدد بیرون است

مضاف‌الیه:

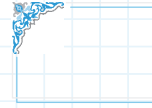
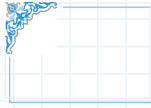
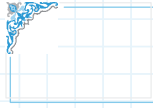
متمم:

۱۳. مصدر فعل‌های بیت زیر را بنویسید.

همه گویند و یکی گفته نیاید ز هزار تا قیامت سخن اندر کرم و رحمت او

۱۴. در هر بیت دور واژه‌هایی که غلط املایی دارند خط بکشید و شکل درست آن را بنویسید.

- (۱) بـه نام خداوند جان و خـرد
 (۲) ستودن نداند کس او را چو هست
 (۳) کوه و دریا و درختان همه در تسبیحند
- کـز این برتر اندیشه بـر نـگـذرد
 میان بندگی را بـه بایـدت بـست
 نه همه مستمعی فهم کند این اسرار

۱۵. با توجه به بیت‌های زیر جدول را کامل کنید.

- (۱) عقل، حیران شود از خوشه زرين عنب
 (۲) نعمت بار خدایا، ز عدد بیرون است
 (۳) تا قیامت سخن اندر کرم و رحمت او
 (۴) آفرینش، همه تنبیه خداوند دل است
- فهم، عاجز شود از حقه یاقوت انار
 شکر انعام تو هرگز نکند شکرگزار
 همه گویند و یکی گفته نیاید ز هزار
 دل ندارد که ندارد به خداوند اقرار

شماره بیت	نقش دستوری خواسته شده	پاسخ
۱	مسند در جمله دو	
۲	قید در جمله دو	
۳	نوع جمله اول	
۴	مسند در جمله اول	

۱۶. موارد خواسته شده را در هر بیت بنویسید.

- دیده‌ای نیست نیند رخ زیبای تو را
 نیست گوشه‌ای که همی نشنود آوای تو را
- تعداد جمله: زمان فعل‌ها: حرف ربط: مفعول:
- بـه نام خداوند جان و خـرد
 کـز این برتر اندیشه بـر نـگـذرد
- تعداد جمله: نوع جمله دو: حرف اضافه: حرف ربط:
- سعدیا، راست‌روان گوی سعادت بردند
 راستی کن که به منزل نرسد، کج رفتار
- تعداد جمله: فعل امر: نوع جمله آفر: فعل نفی:

آرایه‌گاه

۱۷. ارکان تشبیه را در عبارت و بیت‌های زیر بیابید و در جدول وارد کنید.

- (الف) دلیری کجـا نام او اشـکبوس
 (ب) گـرت ز دسـت برآید، چو نـخل باش کـریم
 (ج) جامعـه‌ای را در برابر ادايه‌ای بی‌رحم زمان از زوال مصون‌دار.
 (د) عقل، حیران شود از خوشه زرين عنب
- همی برخوردشید برسان کوس
 ورت ز دست نیاید چو سرو باش آزاد
- فهم، عاجز شود از حقه یاقوت انار

تعداد تشبیهات به کار رفته	مشبه	مشبه‌به	ادوات تشبیه	وجه‌شبه
الف				
ب				
ج				
د				

۱۸. بیت‌هایی را که آرایه مراعات نظیر دارند با علامت ✓ مشخص کنید.

☐ ۱) ابر و باد و مه و خورشید و فلک در کارند	☐ ۱) تا تو نانی به کف آری و به غفلت نخوری
☐ ۲) که تواند که دهد میوه الوان از چوب؟	☐ ۲) یا که داند که برآرد گل صد برگ از خار
☐ ۳) گرم و خونین به منش باز آری	☐ ۳) تا برد ز آینه قلسم زنگ
☐ ۴) تا کی آخر چو بنفشه سر غفلت در پیش	☐ ۴) حیف باشد که تو در خوابی و نرگس بیدار
☐ ۵) گویند روی سرخ تو سعدی که زرد کرد؟	☐ ۵) اکسیر عشق بر مسم افتاد و زر شدم
☐ ۶) بار یابی به محفلی کانجا	☐ ۶) جبرئیل امین ندارد بار
☐ ۷) عاقبت آینه چینی شکست	☐ ۷) خوب شد اسباب خودبینی شکست

۱۹. آرایه ادبی به کار رفته در هر بیت را علامت بزنید.

خداوند نام و خداوند ج‌ای	تشابه	واج‌آرایی
این همه نقش عجب بر در و دیوار وجود	تشابه	واج‌آرایی
سعدیا راست‌روان گوی سعادت بردند	تشخیص	واج‌آرایی
خداوند روزی ده رهنم‌ج‌ای	تشخیص	
هر که فکرت نکند، نقش بود بر دیوار	تضاد	
راستی کن که به منزل نرسد کج رفتار	کنایه	

۲۰. در کدام یک از بیت‌های زیر آرایه‌های (جناس، واج‌آرایی و کنایه) به کار رفته است؟ آن بیت را با خط خوش در کادر بنویسید.

نیابند بدو نیز اندیشه راه ستودن نداند کس او را چو هست

کوه او برتر از نام و از جایگاه میان بندگی را بایست بست

۲۱. ارکان تشبیه را در بیت زیر مشخص کنید:

سعدیا راست‌روان گوی سعادت بردند	مشبه به:	مشبه به:	وجه شبه:	ادات تشبیه:
راستی کن که به منزل نرسد، کج رفتار				

۲۲. در بیت «نعمت بار خدایا ز عدد بیرون است / شکر انعام تو هرگز نکند شکرگزار»، (ز عدد بیرون بودن) کنایه از چیست؟

۲۳. در هر بیت رکن تشبیه خواسته شده را بیابید و در کادر مربوط به آن بنویسید.

مشبه به: هر دفتر زمانه فتد نامش از قلم / هر ملتی که مردم صاحب قلم نداشت

ادات تشبیه

به سان سوسن اگر ده زبان شود حافظ / چو غنچه پیش تواش شهید بر دهان باشد

مشبه

چو مردم سخن گفت باید به هوش / وگرنه شدن چون بهایم خموش

وجه شبه

لبت تا در لطافت لاله‌ی سیراب را ماند / دلم در بی‌قراری، چشمه سیماب را ماند

۲۴. در تشبیهات زیر کدام ارکان تشبیه حذف شده است؟ علامت بزنید.

○ مشبه	آیینة سکندر جام می است بنگر	○ مشبه	سرزمین ما زمرد است.
○ مشبه به		○ مشبه به	
○ وجه شبه		○ وجه شبه	
○ ادات تشبیه		○ ادات تشبیه	
○ مشبه		○ مشبه	
○ مشبه به	چون در رفت فروردین، پر شکوفه شد بانم	○ مشبه به	۴ طاووس به پر زاغ مانستی
○ وجه شبه		○ وجه شبه	
○ ادات تشبیه		○ ادات تشبیه	

اندیشگاه

۲۵. در بیت «سعديا، راست روان گوی سعادت بردند/ راستی کن که به منزل نرسد، کج رفتار»، منظور از (راست روان) چه کسانی هستند؟

۲۶. در بیت «تا کی آخر چو بنفشه سر غفلت در پیش/؟ حیف باشد که تو در خوابی و نرگس، بیدار»، بنفشه و نرگس نماد چه هستند؟

۲۷. بیت «توانا بود هر که دانا بود/ ز دانش، دل پیر، بُرنا بود»، به چه مفهومی تأکید دارد؟

۲۸. منظور از مصراع دوم بیت «ستودن نداند کس او را چو هست/ میان بندگی را بیایدت بست» چیست؟

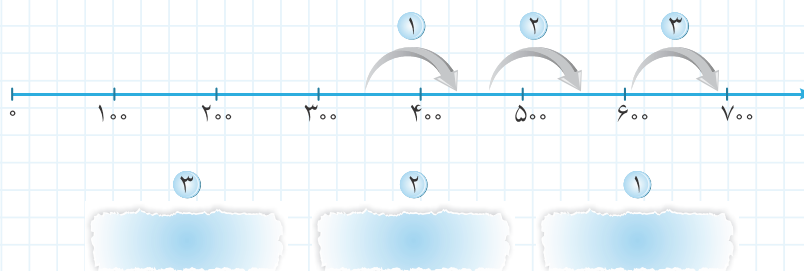
۲۹. هر کدام از بیت‌های زیر به یک آیه از قرآن کریم اشاره دارد. معنای این آیات در جدول زیر نوشته شده است. شماره بیت مربوط به هر آیه را در جدول بنویسید (یک بیت اضافه است)

شماره بیت	ترجمه آیه
	و فورشید و ماه [با برنامه منظم و حساب شده‌ای] در کارند و نیز شب و روز را برای شما مسفر کرد. (آیه ۳۳ سوره ابراهیم)
	از او فواستید، عطایتن کرد و اگر بخواهید نعمت‌های فراوند را بشمارید هرگز نمی‌توانید آنها را به شماره آورید. (آیه ۳۴ سوره ابراهیم)
	آسمان‌های هفت‌گانه و زمین و هر کس در آنهاست ا و ا با تسبیح گفتن، پاک و مبرا می‌دارند. (آیه ۴۴ سوره اسراء)

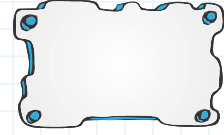
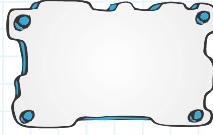
نه همه مستمعی فهم کند این اسرار
ماه و خورشید مسخر کند و لیل و نهار
یا که داند که برآرد گل صد برگ از خار؟
شکر انعام تو هرگز نکند شکر گزار

۱) کوه و دریا و درختان همه در تسبیح‌اند
۲) پاک و بی‌عیب خدایی که به تقدیر عزیز
۳) که تواند که دهد میوه الوان از چوب؟
۴) نعمتت بار خدایا، ز عدد بیرون است

۳۰. بر روی نمودار زیر، زمان زندگی سه شاعر مشخص شده است. نام هر کدام را در قسمت مشخص شده بنویسید.

۳۱. سه اثر از سنایی غزنوی بنویسید.

۳۲. هر بیت را به سراینده آن متصل کنید.

کوه او بر تراس نام و از جایگاه

فردوسی

سنایی

نیابد بدو نیز اندیشه راه

امام فمینی

سعدی

نروم جز به همان ره که توام راهنمایی

فردوسی

سعدی

ملکا ذکر تو گویم که تو پاکی و خدایی

سنایی

امام فمینی

نه همه مستمعی فهم کند این اسرار

امام فمینی

فردوسی

کوه و دریا و درختان، همه در تسبیح اند

سعدی

سنایی

یادداشت

بیشتر بدانیم

تنبیه بلیغ چیست؟

تنبیهی است که در آن ادوات تشبیه و وجه شبه حذف می‌شوند.

تنبیه بلیغ بر دو نوع است:

۱. اسنادی: تشبیهی است که وجه شبه و ادوات آن حذف شده است و فعل اسنادی دارد.

سرزمین ما زمرد است.
 مشبّه مشبّه به فعل اسنادی

اشکم ولی به پای عزیزان پکیده‌ام.

مشبه: من / مشبّه به: اشک (اشکم ← من مانند اشک هستم)

۲. اضافی: تشبیهی است که مشبّه و مشبّه به با کسره به هم متصل می‌شوند و یک ترکیب اضافی می‌سازند.

نکته: در این نوع تشبیه «مشبّه به» کلمه اول و «مشبّه» کلمه دوم است.

سعدیا گر بکند سیل فنا، فانه عمر
 ۱) فنا (مشبّه) سیل (مشبّه به) ۲) عمر (مشبّه) فانه (مشبّه به)

دل قوی دار که بنیاد بقا محکم از اوست

پرسش‌های مبتکرانه

۱. در کدام بیت ترکیب وصفی مقلوب وجود دارد؟

- ۱) نیابند بسود و نیز، اندیشه راه
- ۲) آفرینش، همه تنبیه خداوند دل است
- ۳) خداوند کیوان و گردان سپهر
- ۴) سعدیا، راست‌روان گوی سعادت بردند

کسه او برتر از نام و از جایگاه
 دل ندارد که ندارد به خداوند اقرار
 فروزنده ماه و ناهید و مهر
 راستی کن که به منزل نرسد، کج رفتار

۲. تعداد آرایه‌های ادبی به کار رفته در کدام بیت کمتر است؟

- ۱) تا کی آخر چو بنفشه سر غفلت در پیش؟
- ۲) ستودن ندانند کس او را چو هست
- ۳) کوه و دریا و درختان، همه در تسبیح‌اند
- ۴) عقل، حیران شود از خوشه زرین عنب

حیف باشد که تو در خوابی و نرگس، بیدار
 میان، بندگی را بیایدت بسست
 نه همه مستمعی فهم کند این اسرار
 فهم، عاجز شود از حقه یاقوت انار

۳. در کدام بیت، سه واژه غیر ساده وجود دارد؟

- ۱) بامدادی که تفاوت نکند لیل و نهار
- ۲) نعمتت بار خدایا ز عدد بیرون است
- ۳) بینه بینندگان، آفریننده را
- ۴) این همه نقش عجب بر در و دیوار وجود

خوش بود دامن صحرا و تماشای بهار
 شکر انعام تو هرگز نکند شکر گزار
 نینسی، مرنجان دو بیننده را
 هر که فکرت نکند، نقش بود بر دیوار

۴. در کدام بیت، مراعات نظیر وجود ندارد؟

- ۱) تا قیامت سخن اندر کرم و رحمت او
- ۲) این همه نقش عجب بر در و دیوار وجود
- ۳) عقل، حیران شود از خوشه زرین عنب
- ۴) نعمتت بار خدایا، ز عدد بیرون است

همه گویند و یکی گفته نیاید ز هزار
 هر که فکرت نکند، نقش بود بر دیوار
 فهم، عاجز شود از حقه یاقوت انار
 شکر انعام تو هرگز نکند، شکر گزار

۵. شعر زیر با کدام بیت ارتباط معنایی دارد؟

«من نمازم را وقتی می‌خوانم / که اذانش را باد گفته باشد، سر گلدسته سرو /

من نمازم را پی تکبیره الاحرام علف می‌خوانم / پی قد قامت موج»

- ۱) توحیدگوی او نه بنی‌آدم‌اند و بس هر بلبلی که زمزمه بر شاخسار کرد
- ۲) در خزان، انواع الوان بر درختان جلوه‌گر چشم، هر سو افکنی، هر یک ز دیگر بهتر است
- ۳) ما همه با سوز دل، صاحب دلیم ورنه نقشش باطل آب و گلیم
- ۴) و خدایی که در این نزدیکی است / لای این شب‌بوها، پای آن کاج بلند

۶. کدام بیت تلمیح ندارد؟

- ۱) ملکا، ذکر تو گویم که تو پاکی و خدایی
 - ۲) کوه و دریا و درختان، همه در تسبیح‌اند
 - ۳) پاک و بی‌عیب خدایی که به تقدیر عزیز
 - ۴) توانا بود هر که دانا بود
- نروم جز به همان ره، که توام راهنمایی
نه همه مستمعی فهم کند این اسرار
ماه و خورشید مسخر کند و لیل و نهار
ز دانشش، دل پیسر، بُرنا بود

۷. در کدام گزینه، اضافه تشبیهی وجود ندارد؟

- ۱) سعدیا راست‌روان گوی سعادت بردند
 - ۲) خبرت هست که مرغان سحر می‌گویند
 - ۳) عقل، حیران شود از خوشه زریں عنب
 - ۴) تا کی آخر چو بنفشه سر غفلت در پیش
- راستی کن که به منزل نرسد، کج رفتار
آخر ای خفته، سر از خواب جهالت بردار
فهم، عاجز شود از حقه یاقوت انار
حیف باشد که تو در خوابی و نرگس بیدار

۸. کدام گزینه با بیت زیر، قرابت معنایی ندارد؟

کوه او برتر از نام و از جایگاه نیاید بدو نیز اندیشه راه

- ۱) نه ادراک در کُنهِ ذاتش رسد
 - ۲) هر نقش عجب در او که بینی
 - ۳) نتوان وصف تو گفتن که تو در فهم نگنجی
 - ۴) ای برتر از خیال و گمان و قیاس و وهم
- نه فکرت به غور صفاتش رسد
آینه‌ صانع نقشش ساز است
نتوان شبیه تو گفتن که تو در وهم نیایی
وز هرچه گفته‌اند و شنیدیم و خوانده‌ایم

۹. کدام بیت با مفهوم بیت زیر ارتباط نزدیک‌تری دارد؟

کوه و دریا و درختان همه در تسبیح‌اند

- ۱) به ذکرش هر چه بینی در خروش است
 - ۲) ما نتوانیم حق حمد تو گفتن
 - ۳) از در بخش‌ندگی و بنده‌نوازی
 - ۴) این همه نقش عجب بر در و دیوار وجود
- دلی داند در این معنی که گوش است
با همه کروبیان عالم بالا
مرغ هوا را نصیب و ماهی دریا
هر که فکرت نکند نقشش بود بر دیوار

۱۰. نقش دستوری کدام واژه به درستی نوشته نشده است؟

- ۱) این همه نقش عجب بر در و دیوار وجود
 - ۲) بامدادی که تفاوت نکند لیل و نهار
 - ۳) تا کی آخر چو بنفشه سر غفلت در پیش
 - ۴) تا قیامت سخن اندر گرم و رحمت او
- هر که فکرت نکند نقشش بود بر دیوار (مضاف‌الیه)
خوش بود دامن صحرا و تماشای بهار (نهاد)
حیف باشد که تو در خوابی و نرگس بیدار (متمم)
همه گویند و یکی گفته نیاید ز هزار (نهاد)

۱۱. در کدام بیت، جمع مکسر وجود دارد؟

- (۱) بینه بینندگان آفریننده را
 (۲) که تواند که دهد میوه السوان از چوب؟
 (۳) خداوند کیوان و گردان سپهر
 (۴) سعیدیا، راست روان گوی سعادت بردند
- نینه بی، مرنجان دو بیننده را
 یا که داند که برآرد گل صد برگ از خار؟
 فروزنده ماه و ناهید و مهر
 راستی کن که به منزل نرسد کج رفتار

۱۲. در کدام بیت وابسته پیشین وجود ندارد؟

- (۱) خداوند نعام و خداوند جای
 (۲) کوه و دریا و درختان، همه در تسبیح اند
 (۳) این همه نقش عجب بر در و دیوار وجود
 (۴) به نعام خداوند جان و خرد
- خداوند روزی ده رهنم جای
 نه همه مستمعی، فهم کند این اسرار
 هر که فکرت نکند نقش بود بر دیوار
 کزین برتر، اندیشه برنگذرد

۱۳. در کدام بیت گروه اسمی با الگوی (صفت اشاره + صفت مبهم + هسته) وجود دارد؟

- (۱) تا قیامت سخن اندر کرم و رحمت او
 (۲) آفرینش، همه تنبیه خداوند دل است
 (۳) این همه نقش عجب بر در و دیوار وجود
 (۴) کوه و دریا و درختان همه در تسبیح اند
- همه گویند و یکی گفته نیاید ز هزار
 دل ندارد که ندارد به خداوند اقرار
 هر که فکرت نکند، نقش بود بر دیوار
 نه همه مستمعی، فهم کند این اسرار

۱۴. معنی چند واژه در کمانک مقابل آن، نادرست نوشته شده است؟

- تقدیر (سرنوشت) انعام (بخشش) عنب (انار) حقه (ظرف سفالی) حیف (افسوس) تسبیح (نیایش کردن)
- (۱) دو (۲) سه (۳) چهار (۴) یک

۱۵. در کدام گزینه هم خانواده واژه داخل کمانک در بیت وجود ندارد؟

- (۱) کوه و دریا و درختان، همه در تسبیح اند
 (۲) عقل، حیران شود از خوشه زرین عنب
 (۳) تا قیامت سخن اندر کرم و رحمت او
 (۴) نعمت بار خدایا ز عدد بیرون است
- نه همه مستمعی، فهم کند این اسرار (سبجه)
 فهم، عاجز شود از حقه یاقوت انار (عجازه)
 همه گویند و یکی گفته نیاید ز هزار (حریم)
 شکر انعام تو هرگز نکند شکرگزار (منعم)

۱۶. در کدام بیت (حقه) معنای متفاوتی دارد؟

- (۱) از سوز جگر چشمی چون حقه گوهرها
 (۲) بییاوردمش افسوس زرنگسار
 (۳) در کف ساقی از قدح حقه لعل آتشی
 (۴) مرا با جادویی هم حقه سازی؟
- وز آتش دل آهی چون رشته مرجانها
 یکی حقه پُر گوهر شاهوار
 در گلوی قدح ز کف، رشته عقد عنبری
 که بر سازد ز بابل حقه سازی

۱۷. کدام آرایه ادبی در بیت زیر وجود ندارد؟

- عقل، حیران شود از خوشه زرین عنب
 (۱) تشخیص (۲) تشبیه (۳) مراعات نظیر (۴) کنایه

۱۸. آرایه ادبی کدام بیت به درستی نوشته شده است؟

- ۱) تا قیامت سخن اندر کرم و رحمت او
 - ۲) آفرینش، همه تنبیه خداوند دل است
 - ۳) ستودن ندانند کس او را چو هست
 - ۴) خداوند کیوان و گردان سپهر
- همه گویند و یکی گفته نیاید ز هزار (تضاد - تلمیح)
- دل ندارد که ندارد به خداوند اقرار (جناس - تشبیه)
- میان، بندگی را بیایدت بست (کنایه - اغراق)
- فروزنده ماه و ناهید و مهر (مراعات نظیر - تکرار)

۱۹. با توجه به بیت زیر کدام گزینه نادرست است؟

- تا کی آخر چو بنفشه سر غفلت در پیش
- ۱) (حیف) مسند است.
 - ۲) (ی) در (خوابی) صفت نسبی ساز است.
 - ۳) بیت کنایه دارد.
 - ۴) نرگس نماد هوشیاری است.
- حیف باشد که تو در خوابی و نرگس بیدار

۲۰. کدام گزینه نادرست است؟

- ۱) بوستان به نظم نگاشته شده است.
- ۲) حدیقة الحقیقة از آثار سنایی است.
- ۳) سعدی قصایدی به زبان عربی دارد.
- ۴) سنایی از عرفای قرن هفتم هجری بود.

یادداشت